

Het goud van Timboektoe

Het goud van Timboektoe

Guy Didelez

© 2015 by Guy Didelez & Vzw de Scriptomanen
info@inter-actief.be

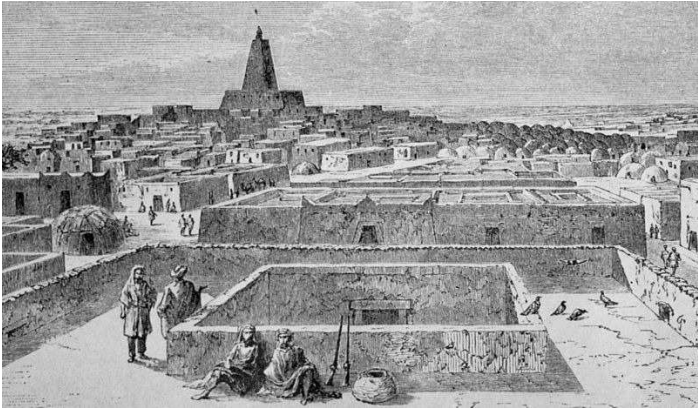

www.scriptomanen.org
www.guydidelez.be

Uitgegeven door vzw de Scriptomanen via mijnbestseller.nl
Cover: 'Heinrich Barth nadert Timboektoe, 1853.'

ISBN
NUR 240

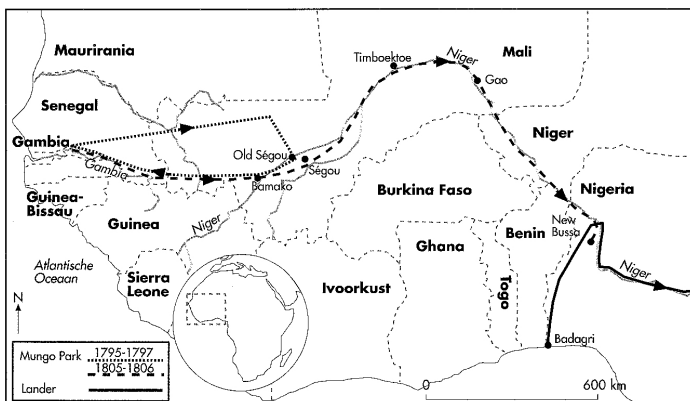
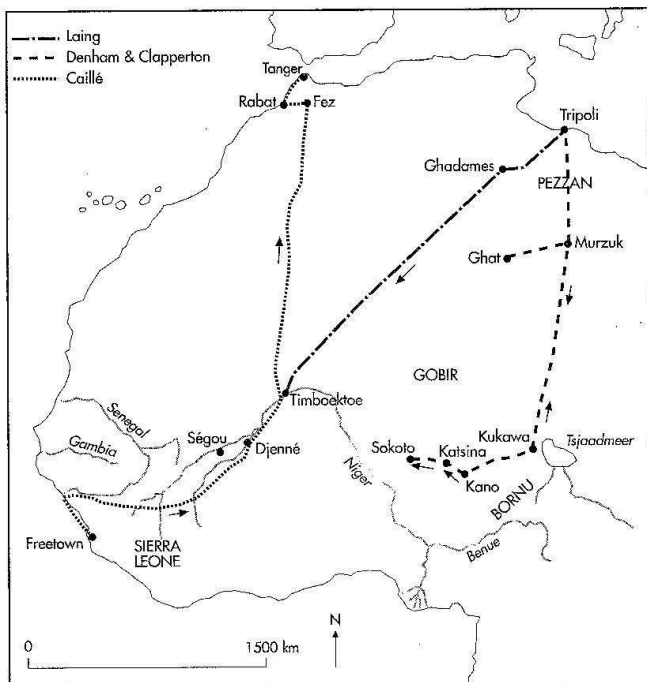
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Blik op Timboektoe (1860)

*Zout komt van het noorden,
goud van het zuiden
en zilver van het land van de witte man,
maar het woord van God en de schatten van wijsheid
worden alleen in Timboektoe gevonden.*

Oud Soedanees spreekwoord

OORSPRONG

Timboektoe, Timbuctoo, Tombouctou, Tumbuktu, Toenboektoe, Tumbuktu, Tumbuto, Tembuch... Hoe je dat rare woord ook schrijft, het is en blijft in veel talen een synoniem van een verafgelegen, onherbergzame plaats.

In het Engels kent men de uitdrukking *He has gone to Timbuctoo*. (Hij is naar Timboektoe vertrokken). Als ze dat daar over iemand zeggen, voorspelt dat weinig goeds. De Engelsen bedoelen dan dat de persoon in kwestie gek is geworden, dat hij zijn partner heeft verlaten en dat hij nooit meer terugkomt.

De betekenis van die uitdrukking is eigenlijk niet zo verwonderlijk... Wie vroeger naar Timboektoe wilde, had inderdaad maar weinig kans het er levend van af te brengen. Timboektoe ligt immers in het huidige Mali, een Afrikaans land dat op natuurlijke wijze bijna volledig van de buitenwereld is afgesloten.

Door dat land stroomt de Niger en in de buurt van die rivier lieten rond het jaar 1100 rondzwervende nomaden, ook wel Toearegs of Massoefa genoemd, hun kudden grazen. Ongeveer tien kilometer van de Niger verwijderd, ontdekten ze een oase. Het leek hen de ideale plek om een tentenkamp op te slaan.

Terwijl de mannen weg waren om de kudden te hoeden, lieten ze het kamp over aan de goede zorgen van een vrouw. Eén versie van de oude ontstaansgeschiedenis van de stad vertelt dat ze een slavin was die Buktu heette en dat Tim 'de plaats van' zou betekenen. Een andere versie gaat ervan uit dat ze Tomboutou heette, wat vertaald kan worden als 'de moeder met de grote navel'. Een derde versie zegt dat haar naam 'Boutou' was en dat Tom gewoon 'behorend aan' betekende.

Hoe het ook zij, vrijwel iedereen is het erover eens dat de naam van het tentenkamp van een vrouw afkomstig is en

dat de nomadententten geleidelijk aan werden vervangen, eerst door strooien hutten en later door stevigere huizen. Verder leert de geschiedschrijving ons dat de stad in de late dertiende of het begin van de veertiende eeuw werd ingelijfd bij het koninkrijk Mali.

Hoewel de Toearegs de stad stichtten, waren het kooplieden die ze verder uitbouwden. Van het vroegere Timboektoe is trouwens nog een beschrijving bekend van ene El Sadi. Hij schrijft: 'De handelaars rustten hier uit. De bevolking nam toe en de mensen begonnen vaste woningen te bouwen. Karavanen uit het noorden en het oosten kwamen langs de stad op hun tocht naar het koninkrijk Mali. Soms verbleven de handelaars een tijdlang in de stad om hun voorraden aan te vullen. Al vlug werd Timboektoe een ontmoetingsplaats zowel voor mensen die per kameel als voor hen die per kano reisden.'

OP PELGRIMSTOCHT MET DUIZENDEN KILO'S GOUD

Helemaal niet zo sensationeel dus, die stad aan de oever van de Niger. Maar in 1324 deden er plots wilde verhalen de ronde over de ongelooflijke rijkdom van de Malinese steden.

Die verhalen hadden allemaal te maken met Mansa Moesa. In de eerste helft van de veertiende eeuw was hij koning van Mali. Als goede moslim wilde Mansa Moesa een pelgrimstocht maken naar Mekka, de heilige stad die duizenden kilometers van zijn eigen land vandaan lag en die elke islamiet één keer in zijn leven moet bezoeken. Als koning doe je zo iets natuurlijk niet alleen! Omdat Mansa Moesa alles nogal groot zag, nam hij niet minder dan zestigduizend volgelingen met zich mee! Een indrukwekkende karavaan, vooral omdat vooraan vijfhonderd slaven liepen die elk een ceremoniële staf droegen in zuiver goud, met een gewicht van zo'n vijfhonderd *mitcals* (ongeveer twee kilo).

Je kunt je voorstellen wat voor sensatie die optocht veroorzaakte bij een tussenstop in de handelsstad Kaïro. De Egyptenaren konden hun ogen niet geloven! Ze vonden het onvoorstelbaar dat al die mensen er een reis van duizenden kilometers hadden opzitten, dwars door de woestijn met zijn schroeiende hitte en zijn reusachtige duinen.

En ze vonden het helemáál onvoorstelbaar dat Mansa Moesa niet minder dan honderd kamelen achter zich had lopen die stuk voor stuk beladen waren met ruw goud uit de goudmijnen van Mali. Vijftien ton in totaal! En dat terwijl zij dachten dat er alleen maar primitieve woestelingen aan de andere kant van de Sahara woonden!

De handelaars in Kaïro zagen natuurlijk hun kans schoon en de prijzen vlogen plots de pan uit. De Egyptenaren verkochten de karavaan van de 'Gouden Ko-

ning van het Negerland' meters en meters bonte stoffen voor het vijfvoudige van de normale prijs. Ook de slavenmarkt deed gouden zaken en de slavinetjes werden gretig verkocht aan de vreemdelingen. Mansa Moesa sprong op zo'n waanzinnige manier met geld om dat de plaatselijke munt prompt voor twaalf jaar devalueerde.

De koning van Mali was dan ook een vreemde vogel. Al bij de eerste aanblik maakte hij een geweldige indruk. Hij zat op een prachtig paard en keek trots in het rond. Hij zag er helemaal niet uitgeput uit na die verschrikkelijke tocht. En wat de Egyptenaren nog meer verbaasde, was zijn lichte huidskleur, die nu eens als roodachtig, dan weer als gelig beschreven werd. Raar.... Misschien waren ze wel verblind door al dat goud?

Tot hun verbazing bleek Mansa Moesa veel van de islam te weten. Hij was ook heel zelfingenomen. Zo had hij besloten om voor niemand het hoofd te buigen. Hij weigerde de sultan te ontmoeten, gewoon omdat de beleefdheid dan eiste dat hij de grond of de hand van de sultan zou kussen. Toen hij uiteindelijk toch aan de sultan werd voorgesteld, loste Mansa Moesa dit probleem heel diplomatisch op. Hij gooide zich op de grond, maar riep er vlug bij: 'Ik gooi mezelf ter aarde voor Allah die me schiep en ter wereld bracht!'

De kooplieden uit Kaïro waren zo verbaasd over de rijkdommen van Mansa Moesa's karavaan dat ze, overal waar ze kwamen, vol enthousiasme hun verhalen vertelden. En zoals dat meestal gaat, werden hier en daar details wat aangedikt. Zo raakte de rijkdom van Mali ook in Europa bekend, waar hij al snel legendarische vormen aannam.

ONDOORDRINGBAAR

In die jaren was Afrika voor de Europeanen al lang geen onbekend gebied meer. Griekse kooplui hadden een hele tijd handel gedreven langs de Rode Zee en Romeinse kolonisten hadden op de Afrikaanse kuststrook honderden steden gebouwd. De Romeinen gingen zelfs speciaal naar Afrika op jacht om leeuwen, luipaarden en... Afrikanen te vangen. Die werden met de boot overgebracht om als hoofdrolspelers of figuranten gebruikt te worden in de Spelen. De dieren verging het al niet veel beter. Ook zij werden massaal omgebracht tijdens massaspektakels. Wanneer je bedenkt dat al die slachtingen zes eeuwen hebben geduurd, begrijp je dat op die manier de Noord-Afrikaanse fauna geweldig werd uitgedund.

Toch waren de Romeinen tijdens hun jachtpartijen uitsluitend in de kuststrook actief. Ze waagden zich bijna niet in het echte binnenland, waarover tot op dat ogenblik in Europa nog weinig bekend was.

Vooraf bleef altijd in een waas van mysterie gehuld. Volgens sjeik Osman al-Dukkali, een geleerde Egyptenaar die vijfendertig jaar in het land woonde, was het na het Mongoolse rijk in Azië het grootste rijk van die tijd. Je had niet minder dan vier maanden nodig om erdoorheen te trekken, zowel in de breedte als in de lengte. Maar dan moest je eerst in Mali zien te raken. En dat was heus niet zo eenvoudig! Aan de noordoostelijke grens wordt het beschermd door een uitloper van het indrukwekkende Ahaggar-gebergte, een onherbergzaam gebied dat deel uitmaakt van de Sahara en soms ook wel het stenen hart van de woestijn wordt genoemd. Het oostelijke deel van Mali wordt dan weer doorsneden door rivieren, zodat binnendringen ook langs deze kant bijna onmogelijk is. En om het helemaal moeilijk te maken, bevinden zich in

het zuidwesten immense rotswanden en onbeklimbare bergen en plateaus.

Bovendien vroeg iedereen zich af waar die goudmijnen precies lagen. De Afrikanen zelf lieten er immers geen woord over los! Ze zorgden er angstvallig voor dat de kooplieden hun geheim niet te weten kwamen, want alleen op die manier konden ze een vijandige bezetting voorkomen.

Zouden de goudmijnen zich misschien in de buurt van Timboektoe bevinden? Mogelijk... Die stad was volgens de verhalen immers érg goed verstopt. Ze lag in Midden-Mali, beschermd door de woestijn en een verraderlijk moerassig gebied.

Hoe dan ook, na het bezoek van Mansa Moesa aan Kaïro leek de goudkoorts toe te slaan... Toen een Spaanse kaartenmaker op de wereldkaart – die toen alleen nog maar uit Europa en Noord-Afrika bestond – midden in de Sahara de koning van Mali tekende op een troon en met een klomp goud in zijn hand, was het hek helemaal van de dam! Heel wat Europeanen droomden er al van om het goud daar te gaan opscheppen.

Anderen bleven kritisch. Ze vroegen zich af of de rijkdom van Mansa Moesa niet overdreven werd. Het zou best kunnen... In die jaren deden immers ook andere, al even ongeloofwaardige verhalen over Midden-Afrika de ronde. Bijvoorbeeld het verhaal van een Arabier die bij menseneters terecht kwam, maar er na vier jaar toch in slaagde naar zijn geboortestreek terug te keren. Toen iedereen hem vroeg hoe het mogelijk was dat hij nog leefde, beweerde hij dat de ongelovigen hem niet hadden opgegeten omdat hij blank was. Volgens hem geloofden de menseneters dat het eten van blanken schadelijk was, omdat die nog niet rijp waren. Enkel de Afrikanen zelf waren rijp om gegeten te worden, beweerde hij...

En er was ook nog het verhaal van Johannes de Presbyter, een christelijke fabelkoning. Hij leefde in een paleis

van doorschijnend kristal, waarvan het dak bezet was met edelstenen. In zijn koninkrijk ontsprong een bron die eeuwige levenskracht gaf. 'Specialisten' hadden zelfs uitgerekend dat de Presbyter, die al acht keer een bad had genomen in die bron, exact 562 jaar moest zijn!

Verder werd gefluisterd dat er in zijn koninkrijk elke dag een maaltijd gegeven werd aan een enorme tafel met niet minder dan dertigduizend gasten. Hoewel Johannes de Presbyter een heel vredelievende man was, kon hij in geval van nood ook een flink leger op de been brengen. Het meest bijzondere aan dat leger waren de kannibalen. Die schakelde hij in om alle lijken op te vreten, zodat het slagveld netjes achterbleef...

Voor de Europeanen van toen moet het verhaal over de rijkdom van Mansa Moesa haast even fantastisch, aantrekkelijk en tegelijk ongeloofwaardig geklonken hebben als dat over de blanken die nog niet rijp waren of over de Presbyter. Toch was er één niet onbelangrijk verschil: het verhaal over Mansa Moesa werd een paar jaar later bevestigd door de grootste handelsreiziger ooit...

WERELDREIS

Ibn Battoeta werd in 1304 geboren in Tanger, een havenstad aan de Noord-Afrikaanse kust. Hij kreeg de indrukwekkende naam Aboe Abdallah Mohammed ibn Abdallah ibn Mohammed ibn Ibrahiem al-Lawati at-Tandji. Een hele mondvol dus. Hij kwam uit een rijke familie en studeerde voor rechtsgeleerde.

Toen hij 21 jaar was, vertrok hij uit zijn geboortestad voor een pelgrimstocht naar Mekka. Die reis liep echter flink uit de hand. Ze duurde bijna vijftientig jaar en voerde hem naar alle uithoeken van de toen bekende wereld. Als je zijn tochten zou uittekenen op een hedendaagse wereldkaart zouden ze een afstand van honderdtwintigduizend kilometer beslaan en over de grenzen van vijfenveertig landen gaan. Zo reisde hij niet alleen door zowat alle islamitische landen, maar maakte hij ook tochten naar Europa, Rusland en China. Ibn Battoeta staat dan ook binnen en buiten de Arabische wereld bekend als een van de grootste en interessantste reizigers aller tijden.

Boeiend is ook dat hij een schrijver aanstelde om zijn avonturen te boek te stellen. 'Ik, Ibn Djoezajj, heb de woorden van Ibn Battoeta zo overgenomen dat de betekenis overeenkomt met zijn bedoeling, volgens zijn duidelijk opzet, zonder de volgorde te veranderen en zonder verhalen of anekdotes weg te laten.' Op die manier kunnen we nu nog altijd genieten van die ongelooflijke verhalen.

Ook al stelde Ibn Battoeta een schrijver aan, over hemzelf is weinig bekend. Het blijft bijvoorbeeld een raadsel wat de man precies heeft bezield om zo'n gigantische reis te ondernemen. Was hij slechts een matig geleerde die er niet in slaagde in zijn eigen stad een succesvolle carrière op te bouwen? Probeerde hij door het bezoek aan pelgrimsoorden zijn godsdienstige aanzien te verhogen?